

Sutra ujutro

Predrag.Pale@FER.hr

I arhivi i knjižnice i muzeji bave se prikupljanjem, obradbom, čuvanjem i omogućavanjem pristupa onome što čovjeka razlikuje od drugih poznatih živih bića, onome na čemu počiva civilizacija: umnom radu pojedinca i skupina ljudi.

Do sada je rezultat tog rada bio opredmećen: u dokumentu, u publikaciji, u predmetu.

Prvo svojstvo novog svijeta u kojem živimo je potpuna dematerijalizacija rezultata umnog rada: on se rađa digitalan i nije mu potreban ni tisak ni pretvaranje u predmet bilo koje vrste da bi ga drugi ljudi mogli koristiti.

Arhivi, knjižnice i muzeji su do sada prikupljali građu koju je stvarao relativno mali broj ljudi, kako bi ih koristio velik, ali ipak ograničen broj ljudi.

Digitalizacijom građe i njenom dostupnošću putem Interneta broj se korisnika jako povećao, no još je važnije da se broj proizvođača sadržaja dramatično povećao. Težimo trenutku u kojem je broj proizvođača sadržaja jednak broju korisnika sadržaja, a obuhvaća cjelokupnu populaciju.

Brojnim novim „potrošačima“ informacija treba intenzivna, stručna pomoć u prepoznavanju i vrednovanju novih izvora informacija koji dnevno nastaju.

„Proizvođačima“, pak, treba velika pomoć u prepoznavanju, opisivanju i vrednovanju novih alata za proizvodnju i obradu informacija, formata zapisa, mjesta objave te posebno za postizanje vidljivosti objavljenih sadržaja.

Drugi je problem u multimedijalnosti građe: arhivi i knjižnice su radili gotovo isključivo s tekstualnom građom dok danas količina slikovnih i zvukovnih zapisa eksponencijalno raste i količina proizvedenog takvog materijala daleko premašuje količinu tekstualne građe.

Tko će odlučiti što od te građe zavređuje trajno čuvanje, tko će ju obraditi i čuvati, i kako ?

Sličan je problem pred umjetničkim muzejima, a znanstvene samo što nije napao: „dematerijalizacija“ materijalne proizvodnje je započela. Predmeti se, upotrebom programskih alata, rađaju digitalni, a onda ih proizvode potpuno automatizirani proizvodni pogoni.

Treći je problem što su do sada bilježena i pohranjivana uglavnom samo „konačna“ djela, iako je proces nastanka dokumenta ili djela često jednako važan, a ponekad i važniji od konačnog rezultata. Praćenje inačica, posebno kad na njima usporedno radi više autora je problem koji će se tek postaviti.

I na kraju, temeljno i prvo pitanje je: „Kome i čemu služe arhivi, knjižnice i muzeji“? U društvu znanja temelj opstanka pojedinca, skupine, nacije i svijeta je u usvajanju postojećih i stvaranju novih znanja. To se ne može bez sveobuhvatnih i kvalitetnih izvora informacija koji su do sada bili jedino u arhivima, knjižnicama i muzejima. No, to znači da primarni korisnici arhiva, knjižnica i muzeja postaju učenici i učitelji, a učenje je cjeloživotno. To znači da korisnici imaju od 3 do 103 godine i da dolaze iz svih struka i društvenih skupina.

Naglasak rada i usluga AKM-a se sa sadržaja mora pomaknuti na korisnika i njegove potrebe. Podrška korisnika mora postati glavnom uslugom AKM-a ili će ih s pozornice društva znanja na periferiju zbivanja potisnuti sasvim nove organizacije koje će tu potrebu prepoznati, željeti i znati zadovoljiti.

Stvari kakve su uvijek bile

Povijesno, ljudi su stvarali predmete, dokumente, literarna i druga umjetnička djela. Neka su uništena, a neka zametnuta, izgubljena ili odbačena. Kasnije su otkrivena i dospjela u arhive, knjižnice ili muzeje. Drugi su ih ljudi obradili, zaštitili i stavili na raspolaganje korisnicima. Treća skupina ljudi ih koristi. Građa je materijalna.

Danas je sve više digitalne građe, a i veliki su napori da se digitalizira postojeće gradivo.

Dematerijalizacija

Već dvadesetak godina knjige, časopisi i druga građa knjižnica nastaju u digitalnom obliku ili dobivaju svoj digitalni oblik prije samog tiskanja. U Hrvatskoj ne postoji sustavno prikupljanje i čuvanje digitalnih izvornika tiskane građe. Postoje slabo ili nikako povezani napori za digitaliziranje vrijedne građe iz pred-digitalnog doba.

Danas su tehnološki i tržišni uvjeti takvi da je tiskanje jednog primjerka neke knjige običnog printera jeftinije od kupnje knjige u knjižari. Posljedica je tzv. digitalno izdavaštvo on-demand tj. tiskanje pojedinačnih, ili svega nekoliko, primjeraka nekog djela na zahtjev korisnika. Znači li to da se vraćamo na početak knjižnica kad su primjerci bili unikatni? Ili da nema više ni potrebe za čuvanjem tiskanih primjeraka novih djela?

Dokumenti koji trebaju završiti u arhivima već petnaestak godina nastaju prvo u digitalnom obliku, zatim se printaju, ovjeravaju potpisima ili pečatima i onda jednog dana završe u arhivu. Digitalni izvornik nestaje u tom procesu.

Muzeji u ovom trenutku još uvijek skupljaju materijalnu građu. No, osim što sve veći broj umjetničkih djela nastaje u digitalnom obliku, materijalni objekti našeg svakodnevnog života sve više nastaju tehnikama sličnim tiskanju, kopiranju, a njihov izvornik je u potpunosti u digitalnom obliku.

Posljedica ovih trendova je potpuna i posvemašnja dematerijalizacija svega što je ljudima bitno, sve građe koja je tradicionalno bila predmetom rada u arhivima, knjižnicama i muzejima.

Multimedijalnost

Pored tradicionalnih publikacija i dokumenata, već desetljećima proizvodimo i vizualne i zvučne zapise kao i brojne druge oblike informacija. Štoviše, ovi ne-pisani dokumenti činit će većinu svake buduće kolekcije i po prostoru potrebnom za njihovo spremanje i po broju dokumenata.

Najveći dio čine fotografije i video zapisi. Smatra se da se svake godine u svijetu snimi više novih fotografija nego je ukupno snimljeno u cjelokupnoj dotadašnjoj povijesti.

Slično je i sa zvukom. „Podcasting“ je naziv za snimanje zvučnih zapisa u komprimiranom obliku (tipično MP3) te njihovu pohranu i objavu na mrežnim stranicama, CD i DVD, emitiranjem MMS porukama i sl.

Tekstualni dokumenti više nisu samo knjige, časopisi, službeni dokumenti, već i mrežne stranice, blogovi, forumi, elektronička pošta, instant poruke. Tako i zvučni zapisi sadrže poruke, razgovore, intervju, slogane, ali i knjige, časopise i dokumente.

Dokumenti iz procesa

Proces nastajanja buduće građe zapravo je jednako važan kao i sam rezultat procesa. Isto vrijedi i za inačice konačnih dokumenata ili objekata. Stoga je važno obuhvatiti i građu koja nastaje u procesu stvaranja novih artefakata te sve inačice konačnog djela.

Autori i korisnici

Povijesno je broj autora građe koja je predmetom AKM-a bio malen u odnosu na ukupnu populaciju. Skup autora je i ograničen, na struku, razdoblje i sl.

I korisnici su u manjini u odnosu na ukupnu populaciju, a i ograničeni su u smislu da se pretežno građom bave profesionalno, u okviru svoje struke.

Internet, osobna računala i nastajanje društva znanja rezultiraju trendom u kome se broj autora nelinearno povećava težeći k tome da svaki građanin postane proizvođač građe tj. autor. Još prije toga će doći trenutak kad će svaki građanin biti korisnikom sustava AKM-a.

Obim građe

Potreba da se pohrani gotovo sve, ili baš sve, proizvedeno je prirodni rezultat navedenih trendova: multimedijalnost sadržaja, potreba da se obuhvati i proces nastajanja građe te globalizacija korisnika i autora građe.

Problem probira građe leži prije svega u tome što nije moguće predvidjeti potrebe budućih generacija, a povijesno gledano suvremenici nikad nisu bili ti koji su uspješno vrednovali građu svog doba, već su to činile tek generacije koje su slijedile.

I dok pogled prvo pada na tehnološke probleme „hvatanja“ i pohrane svega proizvedenog, stvarni je problem u kognitivnoj domeni: sposobnosti opisivanja sadržaja i dokumentiranja uvjeta u kojima je nastao te brizi o vidljivosti građe i kroz dulja vremenska razdoblja.

Danas više nije glavni problem kako doći do građe, već kako u obilju građe probrati i prepoznati onu pravu.

Svrha

U obrazovnom dobu (a danas se uvriježila sintagma „društvo znanja“) koje dolazi poslije informacijskog doba ključni resurs je znanje kao viši oblik koji počiva na informaciji. Opstanak i uspjeh pojedinca, skupine, nacije i čovječanstva ključno ovisi o sposobnosti da usvoji postojeća znanja, ali i da proizvede nova. U tom procesu je ključno pronaći znanje, provjeriti njegovu vjerodostojnost i valjanost te izvor, odnosno opisati granulu znanja, staviti ju u odgovarajući oblik te ju učiniti vidljivom korisnicima. I naglasak je na brzini.

Dok je tradicionalno glavina „energije“ (rada, novca, pažnje) AKM-a bila usmjerena na građu, a tek manji dio na pomoć i podršku korisnika, sada se to mora promijeniti stavljajući glavninu naglaska („energije“) na podršku korisnika i to primarno kad proizvode sadržaj. Promjena je i u tome što su korisnici od 3 do 103 godine i dolaze iz svih struka.

Ako AKM ne prošire svoje usluge u tom smjeru i ne uspiju zadovoljiti potrebe korisnika na vrijeme i u očekivanom obimu, pojavit će se nove organizacije koje će se time baviti, a uloga AKM u društvu znanja će biti marginalna.

Zaključak

Digitalizacija postojeće građe je važna kao oblik trajnog čuvanja, ali i kao način da građa postane vidljiva i dostupna najširem krugu korisnika. Naglasak rada AKM sustava, međutim, će biti na sveobuhvatnom uključivanju svih proizvedenih informacija, te na podršci korisnika. Tehnološke probleme će zasjeniti kognitivni, pa je moguće da će granice i razlike arhiva, knjižnica i muzeja biti zasjenjeni kognitivnim problemima vezanim uz građu. Stoga je moguće da će u budućnosti biti potrebni zajednički „TK“ skupovi (stručnjaka „tehnologa“ i „kognitivaca“) umjesto sadašnjih AKM.